

Routebeschrijving wandeling Rijnstrangen vanaf Zevenaar (17 km)

Copyright: Hans Farjon & Bert Stok, 2013

Graag terugmelding bij onvolkomenheden in beschrijving via www.hansfarjon.nl

Start:	Station Zevenaar
Eindpunt:	Station Zevenaar
Horeca:	Oud-Zevenaar (Panoven en cafe de Kroon), Aerdt
Bereikbaarheid:	Station Zevenaar is minimaal twee keer per uur bereikbaar vanuit Arnhem per trein
Kaart:	Topografische kaart van Nederland 1:25 000 bladen 40F & 40G
Routebeschrijving d.d.:	24 maart 2010
GPS:	De route en locatie van kijkpunten is digitaal te downloaden op home.planet.nl/~hans.farjon/rijnstrangen-i.htm en in Google Earth in te lezen.
Bijzonderheden:	Moeilijk begaanbaar zonder laarzen of stevige wandelschoenen. Een deel van de route na het 1 ^e pontje is van 1/11 tot 1/3 gesloten om ganzen rust te bieden. De route volgt dan de hoge dijk.
Verboden:	Honden zijn niet toegestaan ook niet aangelijnd , omdat ze dieren en vee verstoren van natuurbeschermingsorganisaties en boeren die hun grond vrijwillig hebben opengesteld. Het zou jammer zijn als ze dit mooie gebied weer afsluiten. In maart 2010 is een mooi stuk van de route afgesloten omdat de eigenaar het zat was dat hier honden losliepen.

Aanloop route:

Met de rug naar station Zevenaar RA pad langs spoor naar spoorwegovergang volgen. Spoorweg oversteken en de weg oversteken. RA de Zuiderlaan in en meteen LA Panovenweg volgen. Op splitsing RH tot T kruizing, dan LA. Op de dijk LA. 1e weg RA de dijk af. Na 20 meter aan linkerkant van weg een paaltje met pijl LA volgen over onverhard pad. Hier pikken we de gemarkeerde route op.

Gemarkeerde route:

LA onverhard pad langs sloot volgen, na 700 m, vierde pad LA. Na 25 meter LA pad tot dijk volgen. RA dijk met stenen paadje (Olde Processiepad) volgen met café de Kroon aan linkerhand. Na 300 meter komt het pad op weg. RA ruim een kilometer dijk volgen. Eerste verharde weg RA naar beneden. Na 800 meter aan rechterhand een boerderij Nootenboom op terp. Bij overstapje LA over karrenspoor dat een hoge dijk op leidt. Op dijk RA dijk volgen. Na 200 meter Voor hek RA naar beneden door het gras naar overstap in hek. Na hek LA pad volgen langs sluisje en waterloop. Na 500 meter kruist het pad een karrenspoor. Oversteken en wandelpad blijven volgen. Leidt na 500 meter naar trekpunt. Water hiermee oversteken en pad vervolgen. Na 50 meter aan rechterhand een overstap over hek. Hier RA en (over laag dijkje) door de weilanden. Na 1½ km een hek. Hier RA naar beneden door het grasland tot een rij populieren op de grens van akker en moeras. LA langs de populierenrij. Na 200 meter aan einde van populierenrij LA grasland in tot men weer op het lage dijkje komt. RA dijkje blijven

volgen door grasland. Grasdijk 1 km blijven volgen tot hoge dijk met asfaltweg. Op dijk RA. Na 1½ km aan linkerhand een oud gemaal. Hier RA een graskade aan de linkerkant van een brede sloot volgen. Waar dit kanaal het moeras ingaat (na ongeveer 300 meter) LA de overgang van grasland naar moeras volgen. Na 150 meter buigt de bosrand naar links. In de hoek een smal paadje volgen dat op een dijkje terecht komt. Na 400 meter buigt het dijkje naar links en komt na 100 meter uit op weg met fietspad. Hier RA fietspad volgen. Na bijna 400 meter bij picknickplaats RA onverhard pad in, dat naar trekpont leidt. Met trekpont rivier oversteken. RD tot hek langs verharde weg. Langs het hek het fietspad volgen naar rechts. Het fietspad volgen totdat het op de dijk de weg kruist. Hier de weg volgen tot 2^e weg RA. Hier RA door het hek de wandeling ruimt 2 km vervolgen over laag grasdijkje door weilanden en langs plassen. Waar het pad op een asfaltweg komt LA. Na 500 m komt de weg op een hoge dijk.

Terug naar het station:

De route komt uiteindelijk op dit punt weer terug waar de markeerde route werd aangevangen. Op de dijk LA. 1e weg RA de Breulylaan. Op T kruising RA en meteen LA de spoorweg over. Over het spoor LA naar station.

Kijkpunten

1: De Panoven is een goed bewaard industrieel erfgoed uit 1860 waar tot 1982 op ambachtelijke wijze dakpannen, stenen en estrikken werden gebakken. De ronde zigzagoven is nu nog de laatste van zijn soort in West-Europa. De steenfabriek en aangrenzende verlaten kleiputten hebben nu een toeristisch-recreatieve functie. De voormalige droogloodsen, die samen met de oven sinds 1985 op de Rijksmonumentenlijst staan, hebben nieuwe functies gekregen zoals restaurant, logiesverblijven en vergaderruimten. Tevens is er het Nederlandse baksteen- en dakpannenmuseum gevestigd. Zie ook <http://www.panoven.com/>.

2: De Breuly is een wiel, een diepe ronde plas die is ontstaan bij een doorbraak van de Rijnbanddijk. Goed zwemwater. Zomers is het natuurzwembad geopend.

3: Sint Martinuskerk Op de plek van de huidige Sint Martinuskerk stond al in het begin van de 15de eeuw een kerk. Niet veel later werd er een tweede kerk, de Mariakerk, naast gebouwd, die tot aan 1975 veel bedevaartgangers trok. Vooral na de Beeldenstorm toen veel katholieken uit de Nederlandse Republiek over de grens ter bedevaart gingen. Oud-Zevenaar en omstreken vielen immers tot 1816 onder het bisdom Kleef. De huidige kerk bestaat nog steeds uit twee delen. Naast het middenschip staat een forse Mariakapel. Het Mariabeeld dat in de bedevaart een centrale rol speelde is in 1975 gestolen. Meer informatie op: http://www.meertens.knaw.nl/bol/fulltext_detail.php?id=596
Naast de kerk ligt cafe-restaurant "De Kroon".

4: Boerderij de Nootenboom ligt op een terp. De tuin bestaat uit een omsloten boomgaard, moestuin, een witte tuin en een landschapstuin. Geheel kenmerkt zich door groot plantenassortiment. Open: 14 mei t/m 3 sept. elke zo van 10.00-17.00 uur. Entree: volwassenen € 5,00, kind. t/m 12 jr. gratis. Men kan er ook een kopje thee drinken. Zie ook: <http://klanten.publiltrends.nl/noot/>

5: Overlaten. In 1809 is begonnen met de aanleg van de Lijmerse overlaat. Bij uitzonderlijk hoogwater in het Rijnstrangengebied kon het rivierwater hier over de verlaagde dijk stromen naar het laaggelegen deel van de Liemers tussen Zevenaar en Doesburg. Op die manier werd voorkomen dat de dijken elders zouden doorbreken. Het werk is nooit volledig uitgevoerd. In 1852 is de dijk weer opgehoogd. Van 1745 tot 1959 was het Rijnstrangengebied een onderdeel van de Spijkse Overlaat, die regelmatig volstroomde. Sinds kort is het gebied weer gereserveerd als noodoverloopgebied van de

Rijn. Voor informatie over overlaten en de plannen met de Rijnstrangen zie: <http://rijnoptermijn.wldelft.nl/veb01-b.htm>

6: Uitwateringsluis van de polder Grondstein in Duitsland.

7: In de **Kleine Gelderse Waard** zijn de richels en geulen die door de voormalige Rijn gevormd zijn goed te zien, vooral in de wand van de sloot voor het pontje. Het gebied is eigendom van Stichting Twickel. Deze stichting zet het 65 hectare grote graslandgebied om in natuurlijk rietmoeras. De kleilaag wordt enkele meters afgraven om het gebied natter te maken. Het reliëf van oude rivierarmen zal ook in de toekomst nog zichtbaar zijn omdat het ook in het onderliggende zand aanwezig is. De aanlegkosten worden betaald uit de verkoop van de klei aan steenfabrikanten en een eenmalige subsidie van de overheid.

8: De lage dijkjes in het Rijnstrangen gebied zijn **zomerkaden**. Ze zijn aangelegd om delen van het Rijnstrangengebied bij niet ale te hoge rivierstanden te vrijwaren van overstroming.

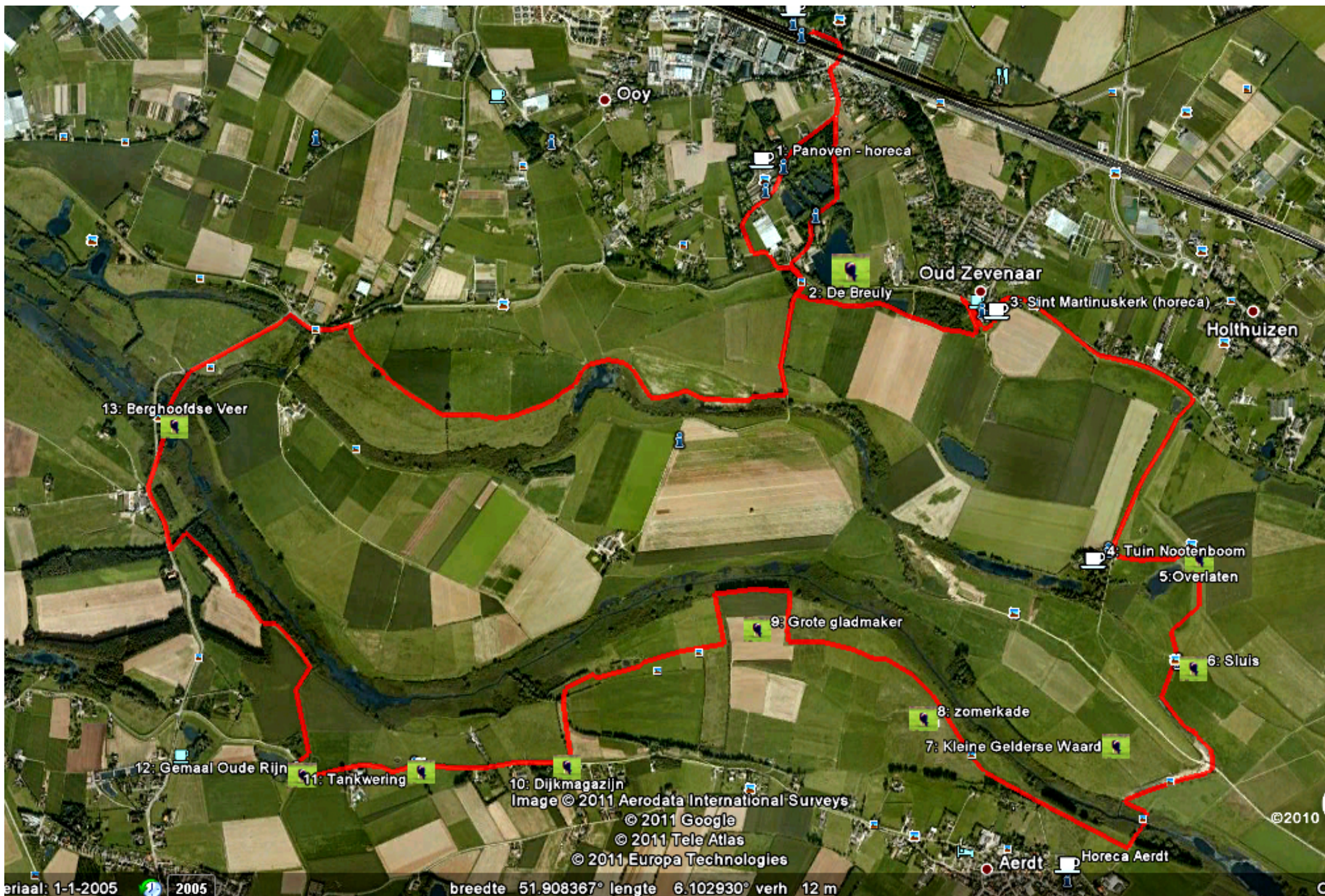
9: Grote gladmaker. Dit maisperceel, dat de wandelroute onderbreekt, is geëgaliseerd. Hierdoor komt het reliëf van ruggen en geulen in de aangrenzende graslanden goed tot uiting.

10: Dijkmagazijn. Het gebouw zonder ramen dat op de dijk staat is een dijkmagazijn. In de negentiende eeuw werden overal langs de dijken zulke magazijnen gebouwd, om bij een dijkdoorbraak de materialen en gereedschappen bij de hand te hebben. Een bordje somt op wat er allemaal moet liggen: 'rijshout, kribpalen, paalbaken, juffers, planken, pinplanken, horden, dijkpalen met ijzer beslag, ijzeren bouten, spijkers in soorten, kruiwagens, draagburrien, handheijen, hamers en sleggen, kribhamers, dijkbooren, spaakijzers, ijzeren hamers, booren, groote en handlantarens, pikkransen en toebehoren'.

11: Tankwering: Waar de Aerdsedijk overgaat in Deukerdijk staan twee betonnen pilaren langs de weg. Het is een restant van een Duitse tankwering uit de 2de Wereldoorlog. De Arbeiteinstaz had de sloten aan weerszijden van de dijk uitgegraven tot kanalen.

12: Gemaal Oude Rijn. Het dieselgemaal heeft zijn functie verloren sinds de Rijnstrangen niet meer overstromen. Naast het gemaal is het kanaal door de dijk gegraven en staat het water aan beide zijden van de dijk met elkaar in verbinding. Als de deur van het gemaal open staat, mag men het gebouw bezichtigen.

13: Berghoofdse veer. Als men een zijpad van de Berghoofdseweg inloopt eindigt deze in het water. Hier lag de veerstoep van het voormalige veer over de Rijn tussen Pannerden en Zevenaar.

Een frisse blik op de Rijnstrangen

Hoe vaak liep ik al niet langs de Rijnstrangen. Misschien wel honderd keer. Een gebied waar de Rijn zijn de rauwe sporen achterliet. Heen en weer was hier onontkoombaar want veel mogelijkheden om een rondje te maken waren er niet. Eind vorig jaar is het gebied voor de avontuurlijke wandelaar opengelegd. Het levert een verassende nieuw perspectief op.

Vijfentwintig jaar geleden volgde ik voor het eerst mijn vriendin naar haar geboortegrond. Sindsdien komen we er regelmatig om een weekend met familie door te brengen en een wandeling staat altijd op het programma. Oud-Zevenaar is een gehucht vlak bij de Duitse grens, gevleid tegen een dijk met daarbovenop de veel te grote kerk van Sint Martinus. Een baken bij elke tocht. Hoog en steil is die dijk. Helemaal bovenaan is de dijk net wat steiler. Het wekt de indruk dat bovenkant er snel is opgegooid om het onverwachte hoge water te weerstaan. Een waterkerende dijk die vaak heeft gekreund onder de last van het hoge water van de Rijn. Achter die dijk was op het eerste gezicht echter niet veel meer te vinden van een woeste rivier; dat leerde een van onze eerste tochtjes. De Oude Rijn hield zich verborgen in het wilgenstruweel tussen de weiden. Rijkswaterstaat had afgerekend met het hoge water in de Rijnstrangen. Lang geleden had de Waal bij Lobith steeds meer water van de Rijn afgesnoept en was bovendien een handje geholpen door de mens. Er was steeds minder water overgebleven voor de Oude Rijn. Na 1745 reikte het water alleen nog tot de dijk als de Rijn bij hoogwater over de overlaat bij Spijk stroomde. Maar in 1959 was het ook daarmee gedaan, de Spijkse overlaat werd gesloten.

Prachtisolement

Meestal liepen we over de dijk hoog boven het land. Aan de ene kant knusse landerijen aan elkaar gebreed door bosjes, huizen, bomenrijen, kassen, waterplasjes en daarbovenuit de schoorsteen van de panoven. Achter de dijk, in de waard, was het land vooral leeg en ontoegankelijk. Veel gras, riet, wilgen, ganzen, kikkers en reeën, waar huizen en wegen vrijwel ontbraken. Een enkele boerderij, allemaal op een metershoge terp. Tot 1959 werd de enkeling, die daar wilde wonen, op dit eilandje teruggeworpen als de Rijn over de overlaat stroomde. De bewoners hadden duidelijk voor hun prachtisolement gekozen. Waar weggetjes vanaf de dijk de leegte in voeren stonden bordjes "eigen weg" en "verboden toegang". Dus liepen we vooral over de dijk. Heen, en weer terug. Weg van de kerk en er weer naar toe. Met het bochten van de dijk verdween en verscheen de massieve toren achter de wilgen aan de voet van de dijk. Vooral aan het einde van de dag was dat prachtig met het licht in de rug, dat over de rietpluimen strijkt. Elke keer maar weer, ik kon er geen genoeg van krijgen. Zoals Nabakov zou hebben kunnen gezegd: *"de goede wandelaar, is de wandelaar die keer op keer door hetzelfde landschap loopt. Die kijkt scherper naar het landschap"*. Dat aan het einde van de tocht, aan de knusse kant van de dijk, mijn schoonmoeders dampende soepkommen al klaar stonden droeg zeker bij aan de wandelvreugde.

Geen

paden

Na enkele wandelingen voelde ik me zo ingeburgerd dat ook ik de waard in durfde. Achter de kerk sluit een gietijzeren hek het karrenspoor af. Langs dat hek voerde een smal paadje dat duidelijk maakte dat mensen ook de waard in liepen. Ik zag voor het eerst welk schlemielig stroompje, verstopt tussen de wilgen, restte van de Rijn. Twee, drie meter breed, meer was het niet. Maar ook de voormalige macht van de rivier werd duidelijk. Het land was absoluut niet vlak, maar doorsneden door metersdiepe groeven, al dan niet gevuld met water. Ze lieten zien dat de rivier overal was geweest. Aan die langgerekte rivierarmen, de Rijnstrangen waarnaar het gebied genoemd is, zat voor de wandelaar trouwens nog een praktisch probleem. Alle paden liepen binnen 10 minuten dood op een strang. Paden in de richting van de strangen, zo noodzakelijk voor een rondwandeling, ontbraken geheel en al. Afsteken door de velden deed je met bezwaard gemoed. Vanaf de dijk of terp liep je in het volle zicht van boeren die zo vol overtuiging voor hun isolement hadden gekozen. Dus altijd maar weer hoog over de dijken die de lege waard omsloten.

Weerbarstig

De laatste keer door de Rijnstrangen was een nieuwe eerste keer. Ik ben de lege waard rondgegaan. Alles is zoals het moet zijn als je door polderland wandelt. De vorst heeft de lucht geklaard en het pad door gras en leem gehard. De eerste schapenwolken verschijnen. De zon prikt al en laat de rijp op zonzijde van de ploegvoren verdwijnen. Het is nog stil, zelfs reeën laten zich nog niet zien. Ik volg paaltjes met de tekst "Gangen door de Rijnstrangen" de dijk af; eerst nog over het asfalt naar zo'n boerderij op terp. Niet alleen het verbodsbord is hier verdwenen; hoeve de Nootenboom heeft de poort zelfs geopend. "De tuin is tegen betaling te bezichtigen" zegt de eigenaar met een twinkeling in zijn ogen. Het pad voert via opstapjes over hekken naar wielen, zomerkaden en zelfs een oude sluisdeur. Door het lage standpunt, niet meer op de dijk maar in de waard, is de ruimte uitgedijd. Het pad is hier weerbarstig. Om de natuur een tikkeltje afwisselender te maken worden oude riviergeulen weer open gegraven. De ontdooide klei plakt aan mijn schoenen. Binnen een paar stappen heb ik klompvoeten en glijd ik bijna het water in. Een jongen van een jaar of tien scheldt "rotmodder" naar zijn ouders die hem dit tochtje hebben aangedaan. Even later is me duidelijk hoe deze principiële anti-wandelaar is meegelokt. Het water van de Oude Rijn is niet langer een barrière. Een zelfbedieningspontje biedt uitkomst en avontuur. Je kunt de glimmende schuit vol modderkluiten aan een touw naar de overkant trekken. Het enige pretparkelement in deze wandeltocht.

Bulldozer

De rest van de attracties zijn spekkie voor de herwandelaar. De zomerkade is niet veel meer is dan een verhoging van een stroomrug op de plaatsen waar het water overheen kon. Een basaltpaal met de tekst HP 38 herinnert aan de tijd dat de rivier hier nog vrijelijk stroomde. En gelukkig voor de herwandelaar zijn niet alle grote gladmakers verdreven naar het rechttoe-rechtaan boerenreservaat aan de andere kant van de dijk. Waar de paaltjes de wandelaar van de kade leidt, heeft een boer alle elementen naar zijn hand willen zetten. We mogen niet over zijn land, dat met een bulldozer vlak is gestreken. Het biljartlaken steek scherp af tegen de richels in het omliggende land. Het land wordt geheel in stijl gemarkeerd door een rechte rij populieren. De populieren zijn allemaal even lang bedoeld, maar de wind heeft er een paar toppen uitgeslagen. Als later zo'n duizend grauwe ganzen opvliegen vormen ze zwarte strepen door de lucht die de peppels kruizen.

Dijkmagazijn

Gelukkig mogen we nog een stuk over de kruin van de hoge dijk. Half op de dijk staat een lang gebouwtje met kleine ramen. Het dijkmagazijn uit 1879 was ooit volgestouwd met spullen om dijkdoorbraken te voorkomen of repareren. Nu heeft het zijn functie verloren. Maar voor hoe lang? Juist nu de waard opengaat en boeren de recreanten verwelkomen, lijkt het water terug te keren. Het water dat eeuwenlang de leegte van de waard en het isolement van haar enkele bewoners garandeerde. Minister Dekker heeft bepaald dat er de komende tien jaar niets gebouwd mag worden in de waard, want Rijkswaterstaat wil de Spijkse Overlaat weer in ere herstellen. Dat is nodig om de toenemende hoeveelheid water van de Rijn te kunnen opvangen. Het laatste stuk vertrouwde dijk voert naar de herberg naast kerk. Sinds 1615 voor pelgrims en kerkgangers, maar nu voor de recreërende mens. Het biljart is verdwenen. "Het stond in de weg en alleen een enkele oud mannetje gebruikte het nog" verklaart de serveerster beschroomd. Toch is het stil op die mooie zondagmiddag. De goed gevulde bonensoep smaakt goed. Soep? Mijn schoonmoeder was een dagje op stap. Moet kunnen voor een keer. Maar moge ze honderd jaren leven. Dan kan ik de stad nog vaak verlaten om dit mooie stuk Nederland te herbeleven.